

Tuğrul Bey zamanında Selçuklular'la Abbâsîler arasındaki münasebetlerin geliştirilmesinde Kündürî'nin büyük katkıları olmuştur. Tuğrul Bey'in Bağdat'a ilk girişinde (447/1055) kendisine refakat eden Kündürî, Halife Kâim-Biemrillâh'ın kızı Seyyide Hatun'la Tuğrul Bey'in evlenmesi konusunda önemli rol oynamış, tehdit dahil çeşitli yollara başvurarak halifeyi ikna etmeyi başarmıştır. Halife tarafından "seyyidü'l-vüzerâ" lakabı verilen Kündürî, 13 Şâban 454'te (22 Ağustos 1062) Tebriz dışında kıyılan nikâhta Tuğrul Bey'in vekili sıfatıyla hazır bulunmuştur. Tuğrul Bey'in daha önce dört vezir değiştirdiği halde ölümüne kadar sekiz küsur yıl Kündürî ile çalışması ve kendisine çok geniş yetkiler vermesi onun devlet idaresinde ne derece yetenekli olduğunu göstermektedir.

Kündürî kitâbetteki mahareti, feshat ve belâgatı, akıl ve feraseti, cömertlik ve adaletiyle temayüz etmiş, bu meziyetlerinden dolayı Ebîverdî, Surreddürre, Ali b. Hasan el-Bâharzî ve Lâmiî Gurgânî gibi şairler tarafından övülmüştür. Bâharzî'nin onun hadım edilmesi üzerine yazdığı tesliyetnâme devrin şairleri tarafından takdirle karşılanmıştır. Ancak Mu'tezilî-Şîî olan Kündürî'nin Şâfiîler'le Eş'arîler'e düşmanlığı ve özellikle İmam Şâfiî aleyhindeki konuşmaları yüzünden Abdülkerîm b. Hevâzin el-Kuşeyrî ve İmâmü'l-Haremeyn el-Cüveynî gibi âlimler Horasan'ı terk ederek kendisine tepki göstermişlerdir. Onun Horasan camilerinde Râfizîler'le birlikte Eş'arîler'in de lânetlenmesini istediği, ancak daha sonra bu tavrından vazgeçtiği rivayet edilir. Ulemâyı, şair ve edipleri destekleyen Kündürî imar faaliyetlerinde de bulunmuş, medrese, mescid ve ribâtlar yaptırmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Lâmiî Gurgânî, *Divân* (nşr. M. Debîr-i Siyâkî), Tahran 2535 şş., s. 1-11, 29, 59, 68-73, 82-86, 98-106, 132-134; Ali b. Hasan el-Bâharzî, *Dümyetü'l-kaşr* (nşr. Abdülfettâh M. el-Hulvî), Kahire 1971, II, 230-245; Beyhakî, *Târîh* (Hüseynî), s. 130, 190-191; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, VIII, 226, 234, 238-239; Râvendî, *Râhâtü's-sudûr* (Ateş), I, 96-97, 107-109, 115; *Ahbârü'd-devletî's-Selcûkiyye* (Lugal), s. 16-18; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, bk. İndeks; Bûndârî, *Zübdetü'n-Nusra* (Burslan), s. 2, 7, 30; İbn Halikân, *Vefeyât*, V, 138-143; Reşidüddin, *Câmi'ü't-tevârih* (nşr. Ahmed Ateş), Ankara 1960, II/5, s. 23-26, 29-30; Nâsirüddin Münşî-i Kirmânî, *Nesâ'imü'l-eshâr* (nşr. Celâleddin Hüseyin-i Urmevî), Tahran 1337 hş., s. 48-49; Hîndüşâh es-Sâhibî, *Tecâribü's-selef* (nşr. Abbas İkbâl), Tahran 1357 hş., s. 261-266, 279, 346; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb*, XXVI, 304-305; Sa-

fedî, *el-Vâfi*, V, 71-74; Hândmîr, *Düstürü'l-vüzerâ*² (nşr. Saîd-i Nefîsî), Tahran 2535 şş., s. 83, 148-149, 153; Browne, *LHP*, II, 173-175; Abbas İkbâl, *Vezâret der 'Ahd-i Selâtin-i Bûzurg-i Selcûkî*, Tahran 1338 hş., s. 42-43; G. Makdisî, *İbn 'Aqil et la résurgence de l'Islam traditionaliste au XIe siècle (Ve siècle de l'Hégire)*, Damas 1963, s. 106-107, 124-127; ayrıca bk. İndeks; a.m.f., "al-Kunduri", *EP*² (İng.), V, 387-388; C. L. Klausner, *The Seljuk Vezirate, A Study of Civil Administration 1055-1194*, Cambridge 1973, s. 11, 19, 25, 29, 42-43, 52, 57-58, 60, 69, 74-77, 105; Mehmet Altay Köymen, *Tuğrul Bey ve Zamanı*, İstanbul 1976, tür.yer.; a.m.f., *Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi*, Ankara 1992, III, 7-11; ayrıca bk. İndeks.

ABDÜLKERİM ÖZAYDIN

KÜNHÜ'L-AHBÂR

(كنه الأخبار)

Âlî Mustafa Efendi'nin
(ö. 1008/1600)

dünya tarihi olarak
kaleme aldığı eseri.

Müellifin müslüman tarih yazımına mükemmellik kazandırmak amacıyla kaleme aldığını ifade ettiği eserin yazma nüshası yaklaşık 1000 sayfa ve dört bölümden (rükün / erkân) meydana gelmektedir. Birinci bölüm yaratılıştan Hz. Muhammed'e kadar olan tarihe, ikinci bölüm Emevî ve Abbâsîler dönemine, üçüncü bölüm Türk ve Moğol hânedanlarının tarihine, dördüncü bölüm Osmanlı tarihine ayrılmıştır. İlk bölümde ayrıca coğrafya ve etnolojiyle ilgili konular, eserin sonunda da biyografiler ihtiva eden ilâve bir kısım düşünülmüş, ancak eserin mukaddimesinde belirtilen bu planlama tam olarak gerçekleşmemiştir. Bunun yerine bölümlerin muhtevası şu şekildedir: Birinci bölüm Hz. Âdem'den Hz. Yûsuf'a kadar olan peygamberler ve hânedanlar tarihini; ikinci bölüm Hz. İsâ ve Hz. Muhammed'e kadar olan peygamberler tarihini, ilk sahâbîlerin ve I. (VII.) yüzyılın önemli şahsiyetlerinin biyografilerini, on iki imamın hayatını, İran ve Ptoleme hânedanları tarihini; üçüncü bölüm Emevî ve Abbâsîler dahil pek çok müslüman hânedanın tarihini; dördüncü bölüm başlangıçtan 1005 (1596) Eğri seferine kadar olan Osmanlı tarihini içine alır. Bu son bölümde ayrıca devlet adamları, âlim ve şairlere ait uzun biyografiler, Osmanlılar'ın aslı, etnolojileri ve idarecilerinin durumuyla ilgili müstakil kısımlar da bulunmaktadır.

Kitap içindeki verilerle müellifin diğer eserlerinden çıkarılan bilgilere göre Kün-

hü'l-ahbâr'ın yazımına muhtemelen 1000 (1592) yılı kışında başlanmıştır. Müellif, eser üzerinde sekiz (bir başka yerde on) yıl çalıştığını ve sürekli değişiklikler yaparak ilâveler (ta'likat) yazdığını söylemektedir. 1008'de (1599-1600) Kahire'ye giden Âlî'nin burada da kitap üzerinde çalışmaya devam ettiğine dair işaretler vardır. Muhtemelen dördüncü bölümün son redaksiyon nüshalarından birinin 1599'dan sonra Kahire'de görülmüş olması (de Sacy, I [1882], s. 141-143) ve Âlî'nin bu tarihten sonraki eserlerinde *Künhü'l-ahbâr*'dan alıntılarının bulunması onun eserin bir veya birkaç nüshasını beraberinde Kahire'ye, ardından sancak beyliğine tayin edildiği Cidde'ye götürdüğünü göstermektedir.

Künhü'l-ahbâr Osmanlı tarih yazıcılığında son derece önemli bir mevki işgal eder. Eserin zaman içerisinde gördüğü kabul ve hissettirdiği ağırlık, sayıları yüzlerle ifade edilen yazma nüshalarının mevcudiyetinden de anlaşılmaktadır. Muhtemelen henüz ortaya çıkmamış pek çok nüshası da bulunmaktadır. Osmanlı tarih yazıcılığında istisnâ kabiliyetlere sahip olduğu hemen herkesçe kabul edilen Âlî Mustafa Efendi *Künhü'l-ahbâr*'ı yazarken farklı özellikte pek çok kaynak kullanmıştır. Bunların başında yazılı kaynaklar gelmektedir ve ilk üç bölüm için başvurulan kaynak sayısı 200 kadardır. Nitekim mukaddimede 100 eser ve otuz kadar müellif ismi verilmektedir. Bu kaynakların bir kısmı günümüze ulaşmamıştır. Âlî'nin zikrettiği kaynaklar Kur'an, mevcut tarihler, biyografiler, ansiklopediler, ahlak ve siyaset kitapları, kozmografiler, coğrafya, hukuk, edebiyat ve belâgat kitapları gibi eserlerdir. Bunlar arasında İbn Cerîr et-Taberî, İzzeddin İbnü'l-Esir, Ebü'l-Fidâ İbn Kesîr, Mîrhând ve Adudüddin el-İcî tarihleri, Vâsîf Şah'ın *el-'Acâ'ib*'i, Diyarbekrî'nin *Târîhu'l-hamîs*'i, Kisâî'nin peygamberler tarihi başta gelenlerdir. Dördüncü bölümde bunların dışında elli kaynak daha kullanılmıştır. Âlî bu bölümün mukaddimesinde bunlardan dokuzunu açık olarak zikreder. Ayrıca kendisine ait başka eserlerden de sık sık faydalanmış, bunlardan bazılarının bölümleri *Künhü'l-ahbâr*'da âdeti aynen ictibas edilmiştir. Meselâ Şehzade Selim ve Bayezid arasındaki Konya savaşı ile II. Selim'in cülûsuna kadarki olayları ele aldığı *Nâdirü'l-me-hârib* (1567-1569), bizzat katıldığı 1578-1580 Gürcistan ve Şirvan seferiyle bu

döneme ait olayları anlattığı, aynı zamanda inşâ sanatını sergilediği *Nusret-nâme* (1580-1581), Kanûnî Sultan Süleyman'ın Sigetvar seferi, ölümü ve II. Selim'in cülûsunu yazdığı *Heft Meclis* (1569-1570), Adudüddin el-İcî'ye atfedilen, ancak Ya'kûb b. İdrîs el-Karamânî'ye ait olduğu anlaşılan *İşrâku't-tevârîh* adlı eserin tercümesi olan *Zübde-tü't-tevârîh* (1575), Gürcistan seferini anlattığı *Fursatnâme* (1580-1581), III. Murad'a yazdığı bir siyasetnâme olan *Nushatü's-selâtîn* (1581-1585), III. Mehmed'in sünnet düğününü nazmettiği *Câmiu'l-buhûr der Mecâlis-i Sûr* (1583), kozmoloji ve kronolojiye dair kısa bir risâlesi olan *Mir'âtü'l-avâlim* (1587), Tokat dizdarı Ârif Ali'nin XIV. yüzyıl eseri olan *Dânişmendnâme*'sine dayalı olarak hazırladığı *Mirkâtü'l-cihâd* (1589), Arapça'dan tercüme ettiği *Mehâsinü'l-âdâb* (1596), Câhiz'e atfedilen *Minhâcü's-sülûk* ve son olarak da yaklaşık otuz iki İslâm hânedanının yükselişle çöküşünü ele alan ve Osmanlılar'ın bozulma sebeplerini inceleyen bir zeyli bulunan *Fusûlü'l-hal ve'l-akd ve usûlü'l-harc ve'n-nakd* (1598) bu eserlerdendir. Âlî, ayrıca divanları dahil diğer bazı eserlerinde bulunan bir kısım şiirleri de *Künhü'l-ahbâr*'a almıştır. Özellikle dördüncü bölümde bir resmî görevli olmasının imkânlarından istifade ederek devlet belgelerinden de yararlanmıştır. Uzun yıllar süren meslek hayatında aralarında sadrazamlar, vezirler, valilerin bulunduğu ilmiye ve askeriyeden pek çok kişiyi tanıma fırsatı elde eden Âlî bunlarla yaptığı görüşmeleri kaydetmiş ve *Künhü'l-ahbâr*'da bu şifâhî kaynakları da kullanmayı ihmal etmemiştir. Âlî'nin kaynaklara yaklaşımı geleneksel İslâm tarihçiliği özellikleri taşımakta olup kendisi de bu yaklaşımını kaynaklarını güvenilirlik ölçülerine göre değerlendiren bir hadis âlimi tarzında takdim etmektedir. Bu sebeple Âlî, gerek arşiv malzemelerini gerekse diğer geçmiş dönemin materyallerini gözü kapalı olarak doğru kabul etmemiş, zaman zaman bunları düzeltip açıklamalarda bulunmuştur. Bununla birlikte Âlî'nin kaynaklarına karşı gösterdiği ilmi yaklaşımı bile onun tamamıyla geleneksel çizgiden ayrıldığı anlamına gelmez.

Müellif eserini belli bir dünya görüşü çerçevesinde tasarlamıştır. Zamanının yaygın olan anlayışı çerçevesinde de dünya görüşü İslâm dairesinde şekillendiğinden *Künhü'l-ahbâr*, tamamen sul-

tanların Allah'ın yeryüzünde temsilcileri kabul edildiği müslüman devletlerin veya hânedanların tarihi formundadır. Bunların sonuncusu olan Osmanlı Devleti, eserin pek çok yerinde belirtildiği üzere XVI. yüzyılın ortalarından itibaren bir çözüme içerisinde. *Künhü'l-ahbâr*, Âlî'nin tarihçilik tekniği bakımından da geleneksel tavrını yansıtan bir tertip ihtiva etmektedir. Muhtevanın mütemadiyen kesilmesi, anekdotlar, biyografiler, savaş sahneleri ve olayların pek sağlam olmayan kronolojik bir tarzda ele alınışı gibi çeşitlendirmelerle oluşan ansiklopedik kısımların varlığı dikkat çekmektedir. Bu durum, Âlî'nin bazı ilim adamları tarafından ifade edildiği ölçüde objektif ve ilmi bir tarihçi olduğu görüşüyle uyusmamaktadır. Eserin kaleme alınma sebebi, öncelikle başta padişah olmak üzere Osmanlı idareci ve aydın kesimini bilgilendirmek ve eğitmek, bunların, Fâtih Sultan Mehmed'den Kanûnî Sultan Süleyman'a kadar olan dört büyük padişah döneminde yaşanan Osmanlılık ideallerine bağlılığını kuvvetlendirmektir. Âlî, dikkat çekmek istediği bu dönemle ilgili olarak zaman zaman bazı kişiler ve olaylar hakkında ortaya koyduğu peşin hükümlere veya methiyelere rağmen oldukça güvenilir bir tarihçilik sergilemiştir. *Künhü'l-ahbâr*'da zaman zaman hayal mahsulü retorikler de mevcuttur. Dolayısıyla eser, aynı zamanda okuyucuyu eğlendirmek amacını güden geleneksel bir tarihçilik anlayışının da tezahürüdür. Eserde başvurulan edebî teknikler, zengin sayılabilecek şiir ve nazım örnekleri vb. özellikler ona aynı zamanda edebî bir eser karakteri kazandırmaktadır. Bu bakımdan *Künhü'l-ahbâr* her şeyden önce Osmanlı edebî literatürünün bir âbidesidir denilebilir.

Künhü'l-ahbâr başlangıçtan itibaren Peçevî, Solakzâde, Hezarfen Hüseyin Efendi, Nâimâ ve Mustafa Nûri Paşa gibi daha geç devir Osmanlı tarihçileri tarafından kullanılmıştır. Kantemiroğlu eserden faydalanan muhtemelen ilk Batı eğitilmiş tarihçidir. *Künhü'l-ahbâr*'ın XVIII. yüzyılın başlarında Avrupa'ya ulaşan ilk nüshası olan ve bazı hataları bulunan dördüncü bölümü günümüzde Uppsala Üniversite Kütüphanesi'ndedir. Eseri kullanan ilk Batılı tarihçi ise Hammer'dir. *Künhü'l-ahbâr*'ın ilk baskısı, İstanbul'da Takvimhâne-i Âmire'de bölüm tertibine uyulmaksızın beş cilt olarak yapılmıştır (1277-1285/1860-1868). Yaratılıştan İs-

tanbul'un fethine kadar olan tarihi ele alan bu baskıda 500 varaklı bulan dördüncü bölümün muhtemelen en önemli son kısmı ile diğer bazı bölümler eksiktir. Bu kusur Nihal Atsız tarafından, İstanbul kütüphanelerinde bulunan üç nüshaya dayanılarak günümüz Türkçesi ile hazırlanan III. Murad ve III. Mehmed dönemlerine ait kısımların baskısıyla (İstanbul 1968) kısmen giderilmiştir. *Künhü'l-ahbâr*'ın dördüncü bölümünün mukaddimesinin daha sağlam bir baskısı Leiden nüshasından Jan Schmidt tarafından gerçekleştirilmiştir (*Muṣṭafâ 'Âlî's Künhü'l-Ahbâr and its Preface According to the Leiden Manuscript*, İstanbul 1987). Eserin Kayseri Râşid Efendi Kütüphanesi'nde bulunan (nr. 901, 920) 635 ve 606 varaklı iki nüshasına dayanılarak Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan Yavuz Sultan Selim'in saltanatının sonuna kadar olan bölümü Ahmet Uğur, Ahmet Gül, Mustafa Çuhadar ve İ. Hakkı Çuhadar tarafından iki kısım olarak neşredilmiştir (Kayseri 1997). Aynı nüshalara dayalı olarak II. Selim, III. Murad ve III. Mehmed devirlerini de Faris Çerçi doktora tezi olarak hazırlamış, eser daha sonra üç cilt halinde neşredilmiştir (Kayseri 2000). Ancak bu son neşirler sınırlı sayıda nüshalara dayandığından fazla güvenilir değildir. Eserin tezkire kısmı ise Mustafa İsen tarafından yayımlanmıştır (Ankara 1994). *Künhü'l-ahbâr*'ın çeşitli yazmaları eserin değişik bölümleri halinde Türkiye, Mısır ve Avrupa kütüphanelerinde bulunmaktadır. İstanbul'da sonu itibarıyla tam olan nüshalar Nuruosmaniye (nr. 3409), Topkapı Sarayı Müzesi (III. Ahmet, nr. 3083) ve Süleymaniye (Hâlet Efendi, nr. 598) kütüphanelerinde mevcuttur.

BİBLİYOGRAFYA :

Âlî, *Menâkıb-ı Hünerverân*, tür.yer.; Hüseyin Nihal Atsız, *Âlî Bibliyografyası*, İstanbul 1968; C. H. Fleischer, *Bureaucrat and Intellectual in the Ottoman Empire. The Historian Mustafa Âlî (1541-1600)*, Princeton 1986; J. Schmidt, *Pure Water for Thirsty Muslims. A Study of Muṣṭafâ 'Âlî of Gallipoli's Künhü'l-Ahbâr*, Leiden 1992; *Künhü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı* (haz. Mustafa İsen), Ankara 1994; S. de Sacy, "Note sur la langue balaïban", *JA*, I (1822), s. 141-143; A. Tietze, "Muṣṭafâ 'Âlî of Gallipoli's Prose Style", *Ar.Ott.*, V (1973), s. 297-319; Mustafa İsen, "Edebiyat Tarihi Açısından Künhü'l-Ahbâr'ın Önemi", *TDEAD*, II (1983), s. 49-57; Bekir Kütükoğlu, "Âlî Mustafa Efendi", *DİA*, II, 414-416; Ömer Faruk Akün, "Âlî Mustafa Efendi (Edebî Yönü)", *a.e.*, II, 416-421.

JAN SCHMIDT